

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Багров Микола Васильович

УДК 911.3:32 (477.75)

**РЕГІОНАЛЬНА ГЕОПОЛІТИКА
(на прикладі Криму)**

11.00.02 - Економічна та соціальна географія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора географічних наук

Київ - 2001

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі економічної та соціальної географії Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського

Офіційні опоненти: доктор географічних наук, професор Шаблій Олег Іванович, завідувач кафедри економічної та соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка

доктор географічних наук, професор Голіков Артур Павлович, завідувач кафедри міжнародної економіки і міжнародних економічних відносин Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна

доктор географічних наук, професор Степаненко Анатолій Васильович, завідувач відділом проблем розвитку і розміщення виробничого потенціалу Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України

Провідна організація: Інститут географії НАН України, відділ суспільно-географічних досліджень

Захист відбудеться 26.11.2001 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.07 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 03022, м. Київ, вул. Васильківська, 90, географічний факультет, ауд. 212.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Київського національного університету імені Тараса Шевченка (вул. Володимирська, 58).

Автореферат розісланий 25.10. 2001 року.

**Вчений секретар спеціалізованої вченої ради,
доктор географічних наук, професор**

С.І.Іщук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Людство за сучасних умов виглядає як інтегрована макросистема безлічі регіонів, які складно взаємодіють у економічному, соціальному, політичному вимірах, створюючи різноманітні геополітичні сюжети й проблеми. Вони особливо важливі й вельми актуальні для ключових регіонів – прикордонних, приморських, вузлових за географічним положенням, стикових й "розломних" за стратегічними, цивілізаційними, конфесійними, етно-національними ознаками. У той же час саме такі регіони є, певною мірою, точками росту, бо вони об'єднують території різного статусу й підпорядкування за економічними, геоекологічними та політичними спрямуваннями, спричиняючи появу певних нових якостей. З географічної точки зору – це комплексні територіальні системи різного ієрархічного рангу, відношення між якими є предметом різнобічних досліджень географічної науки й практичної діяльності, зокрема, у сфері геополітики.

У сучасній Україні формується нормативно-правова й інформаційна база регіоналізації, компонентами якої є, зокрема, розробка концепцій і програм регіонального соціально-економічного розвитку Українського Причорномор'я; Концепція державної регіональної політики в Україні, затверджена Указом Президента України від 25 травня 2001 р.

Протягом останнього десятиріччя геополітику відроджено в Україні як географічну дисципліну (В. Дергачов, О. Паламарчук, О. Шаблій), або як важливий розділ у складі політичної географії (М. Дністрянський, М. Пістун) та соціальної географії (О. Шаблій), суспільної географії (Я. Олійник, А. Степаненко). Поза географією геополітичні проблеми розглядаються у геостратегії, політології, етносоціології, етнопсихології й інших науках та галузях знання і практичної діяльності, а також у сфері міжнародних стосунків, управління державою і вирішення соціально-економічних і етно-соціальних проблем.

У наш час спостерігається розширення й зміна акцентів геополітичного підходу. Геополітика з суто "силової доктрини" перетворюється на міждисциплінарну науково-політичну проблему, у межах якої у тісній єдності розглядаються географічні, історичні, політичні й інші взаємодіючі фактори, які в сукупності складають інтегральний геостратегічний потенціал держави, блоку держав або регіону.

Гострий інтерес до проблем Кримського регіону, геополітичні й етно-соціальні проблеми якого часто розглядаються як своєрідний "Кримський вузол", сягають далеко за межі України і знаходять відображення у працях й геостратегічних доктринах зарубіжних геополітиків та політологів З. Бжезинського, Р. Гаджієва, О. Дугіна, В. Колосова, М. Нартова, В. Дергачова, О. Шаблія, В. Цибулькіна та ін.

Проте розгляд цих проблем часто зводиться лише до їх констатації, в той час як розвиток України як незалежної, самостійної держави потребує нового їх осмислення і в першу чергу – в теоретико-методологічному відношенні з метою формулювання нової парадигми розвитку держави і її регіонів.

Автор протягом тривалого часу був активним учасником процесу реалізації управління Кримом через регіональні геополітичні, геостратегічні, фінансово-економічні, етно-соціальні й інші програми. Концептуальні положення багатьох з них були втілені в життя. Наукові засади та наслідки цієї діяльності стали передумовою, що дала можливість узагальнити емпіричний досвід та теоретичні надбання у докторській дисертації.

Зв'язки роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у відповідності з напрямком наукової роботи кафедри економічної і соціальної географії

географічного факультету Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського, узгоджена з науковими планами кафедри економічної і соціальної географії (№ держреєстрації 0198V005789). Її здійснення йшло поряд з розробкою теорії і концепції сталого розвитку Криму з урахуванням його особливої геополітичної ролі, що є одним із стратегічних напрямків роботи кафедри. Матеріали роботи складають вагомую частину розроблених на кафедрі програм спеціальних і нормативних курсів географічного факультету (“Економічна і соціальна географія України”, “Економіка і зовнішньоекономічні зв’язки України”, “Економічна і соціальна географія Криму”). Широко використовуються при написанні відповідних підручників для вузів та школи (“Землезнавство”, “Географія Криму”).

Об’єкт і предмет дослідження. Предметом дисертаційного дослідження є регіональна геополітика – новий, самостійний напрямок географічної науки.

Об’єкт дослідження – Крим як геополітичний регіон, виявлення його потенціалу й тенденцій сталого розвитку та визначення науково обґрунтованої геостратегії регіонального управління.

Мета і завдання роботи. Метою дослідження є обґрунтування й визначення регіональної геополітики як нового самостійного наукового напрямку в межах географічної науки, що інтегрує на комплексній основі систему уявлень про регіон як цілісну самоорганізовану систему.

Прикладною метою дисертації є формування регіонального геополітичного вектора розвитку Криму на перспективу.

Для досягнення мети у дисертаційній роботі були поставлені й розв’язані такі завдання:

Теоретико-методологічні:

- розробка основ нового наукового напрямку - регіональної геополітики, визначення об’єкта, предмета, категоріального апарата, парадигм розвитку.
- виявлення закономірностей регіональної геополітики.
- обґрунтування ключового поняття “геополітичний регіон”.
- розробка методології інтегративного геополітичного аналізу і системи методів та прийомів наукового дослідження, оцінки й управління.

Регіональні:

- доказ відносної геополітичної самостійності та самобутності Автономної Республіки Крим у складі суверенної України.
- конкретно-географічний аналіз гео економічної та соціо-етнічної обстановки у регіоні та її геополітичного значення.
- аналіз гео екологічного стану й перспектив розвитку регіону на базі інвайронментальної економіки.
- визначення концептуальних засад трансформування господарського комплексу регіону.

Методологія, методи, використані матеріали. Методологічною основою дослідження є основні положення теорії суспільної географії, теоретичні і прикладні розробки відомих українських та закордонних вчених у галузі географії, геополітики, політології, економіки, соціології, етногенезу.

Серед них: російські науковці – А. Г. Аганбегян, Е. Б. Алаєв, В. А. Котляков, В. А. Колосов, Л. І. Гумільов, С. Б. Лавров, М. С. Мироненко, вітчизняні – І. О. Горленко, О. І. Дергачов, О. М. Маринич, Л. Г. Руденко, М. М. Паламарчук, М. Д. Пістун, О. Г. Топчієв, І.

Г. Черваньов, О. І. Шаблій, Г. І. Швєбс, П. Г. Шищенко, закордонні – Р. Челлен, Г. Маккіндер, Р. Хартшоу, Н. Спикмен, З. Бжезінський та інші.

Основним методологічним підходом був системно-структурний, на якому базувались конкретні спеціальні дослідження.

При виконанні роботи використані численні публікації з геополітики – монографії, статті в періодичних виданнях, першоджерела – статистичні збірники, матеріали, науково-аналітичні розробки стосовно державних планів та програм розвитку.

Наукова новизна проведеного дослідження:

- вперше визначено регіональну геополітику як географічно інтегрований вид науково-практичної діяльності, новий напрямок сучасної географії, доказано її наукову самостійність, встановлено її зв'язки та відмінності від загальної (глобальної) геополітики та політичної географії;

- сформульовано (за методом аналогії) закономірності регіональної геополітики та основні методологічні атрибути: об'єкт, предмет, парадигми та концептуальні основи й базові наукові поняття регіональної геополітики;

- обґрунтовано систему методів аналізу геополітичного розвитку регіону;

- визначено місце регіональної геополітики у системі знань та цінностей сучасного світу щодо концепції сталого розвитку;

- розроблено нову парадигму розвитку унікального природно-господарського етнокультурного регіону Криму.

Практичне значення результатів дослідження. Окремі результати роботи стосовно інтегративного геополітичного аналізу, системи методів оцінки розвитку регіонів і визначення можливих їх напрямків можуть бути використані для інших регіонів України. Авторські розробки даного дослідження використані при прийнятті Верховною Радою Автономної Республіки Крим першої Конституції АРК в травні 1992 р., з доповненням – 25 вересня 1992 р., Закону України “Про розмежування повноважень між органами державної влади України і Республікою Крим”, прийнятого Верховною Радою України 30 червня 1993 р., Указу Президента України “Про режим відкритої економіки на території Республіки Крим” від 23 червня 1993 р., Урядової програми соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим до 2010 р., розробленої в 1999 р.

Особистий внесок дисертанта у розробку наукових результатів, що виносяться на захист. Дисертаційне дослідження є одноосібно написаною науковою працею, в якій реалізовано ідеї автора щодо використання регіональної геополітики, її методологічного апарату для вивчення модельних геополітичних регіонів, яким є АРК.

Апробація результатів роботи. Отримані результати досліджень й основні положення дисертації доповідались на конференціях, симпозіумах та з'їздах національного та міжнародного рівня:

- на з'їздах Географічного товариства СРСР (Ленінград, 1970) та Українського Географічного товариства (Львів, 1970, Харків, 1975, Київ, 1995, Луцьк, 2000);

- у Верховній Раді України (1994-1998 рр.), Верховній Раді і Уряді АРК (1990-1999 рр.);

- на Міжнародному географічному конгресі (Москва, 1976);

- на національних і регіональних конференціях та нарадах (Харків, 1973; Київ, 1970; Ялта, 1982; Сімферополь, 1994; Одеса, 1998; Ірпень, 1999; Сімферополь, 2001);

- на щорічних підсумкових наукових сесіях Сімферопольського та Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 44 наукових праці обсягом 74 д.а., в т. ч. розділи в монографіях (понад 12 арк.), підручники і посібники для вищої та середньої школи.

Обсяг і структура дисертації. Робота складається із вступу, чотирьох розділів (до складу яких входить двадцять підрозділів), висновків, списку використаної літератури з 211 джерел.

Дисертація викладена на 374 аркушах тексту, включає 44 ілюстрації.

Розділи дисертації:

1. Теоретико-методологічні основи дослідження регіональної геополітики.
2. Геополітичний регіон – об'єкт вивчення регіональної геополітики.
3. Політико-екологічні аспекти сталого розвитку Криму.
4. Науковий синтез: яким бути Криму в XXI столітті?

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** подано обґрунтування актуальності геополітики. Показано, що для науки особливе значення має вивчення геополітичних процесів, які відображають якісні зміни, що призвели до появи зімкнутого геополітичного світу (рис. 1).

Майбутня геополітична модель, на думку автора, повинна враховувати дві обставини: по-перше, що новий світопорядок будується на принципах взаєморозуміння, компромісів, консенсусно-зорієнтованих концепціях, по-друге – в рамках процесів як глобалізації, так і регіоналізації.

Виходячи з цього, наголошується, що головне завдання геополітики на даному етапі – розробка різноманітних "сценаріїв" розвитку геополітичного світу. Все це створює об'єктивні передумови для включення географії в вивчення цих процесів.

Проте, навіть беручи до уваги, що у всіх класичних доктринах геополітики географії відводилась особлива роль, вона майже не бере участі в дослідженні цієї тематики.

У дисертації зроблена спроба розробити методологічно-методичні засади регіональної геополітики, апробувати їх на модельному геополітичному регіоні, яким згідно висновків, зроблених в дослідженні, є Кримська Автономна Республіка.

У **першому розділі** сформульовані теоретико-методологічні основи регіональної геополітики, яка подається в порівнянні з загальною (глобальною) геополітикою.

У роботі стверджується, що регіональна геополітика структурує державу як цілісну, просторово протяжну, різноманітну, певним чином організовану систему активних самодостатніх регіонів.

Головна її мета – досягнення позитивних результатів у регіоні, спираючись на науковий аналіз, прогноз і оптимальний вибір стратегії сталого розвитку, обґрунтовані конструктивні дії.

Регіональна геополітика є географічним інтегрованим видом науково-практичної діяльності, що охоплює різні аспекти історії, етногенетики і етнолінгвістики, соціології, економіки, культурології, конфесіології, політики (табл. 1).

Ці положення дозволили зробити висновок про те, що регіональна геополітика – це новий розділ географічної науки, завдяки чому остання зможе досягти якісно вищого рівня знання про територіально-часову організацію сталого розвитку, виходячи з ноосферної парадигми.

Аналіз історичного досвіду регіонального розвитку й особиста участь дисертанта у вирішенні різних проблем Криму надають йому право з усією відповідальністю стверджувати, що не може бути позитивною стратегічна позиція або поточна діяльність, якщо вона не спирається на науковий геополітичний аналіз регіону як його своєрідний каркас.

Таблиця 1.

Інтегративно-наскрізний характер проблем та завдань регіональної геополітики

№ пп	Галузь знання (предметне поле)	Сфера інтересів та можливостей (проблемне поле)											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Історія	••	••	•			•		•				
2	Етногенетика		•	••	•		••		••			••	
3	Географія	•	•	•	••	••	•	••					•
4	Соціологія						••		•			•	••
5	Економіка				•	••		••					
6	Культурологія								••	•	••		

7	Теологія						•	•		••		•	•
8	Етнолінгвістика								••	•	••		
9	Соціальна психологія						••			•		•	••
10	Політика		•					•	••	•	•		••

У колонках матриці: 1.Поняття історичного часу-контініуму. 2.Етапність (дискретність) історичного процесу. 3.Народності, країни, нації - дискретні одиниці історичного простору-часу. 4.Структура геопростору. 5.Геосистеми й геоструктури, ресурсні потенціали, ресурсні цикли, регіони, вузли й т.ін.; геопрогноз. 6.Формування соціумів, соціальний аспект історії, бачення світу, явища пасіонарності й т. ін. (за Гумільовим). 7. Матеріальна база розвитку регіону. 8.Формування етногенетичної культури з національних культур (“плавильний котел” етногенезу). 9. Релігійно-конфесійний фактор: стосунки (толерантність чи ворожнеча), формування (теологічними засобами) загальноетнічних завдань і т.ін. 10. Етнолінгвістичні аспекти (формування, збереження, взаємозбагачення, інтеграція, асиміляція мовних елементів, культури тощо). 11. Поведінка особистостей та людських спільнот, зумовлена переліченими вище особливостями різної природи, а також архетипом, стереотипами тощо. 12.Електоральна політика: передбачення й присвоєння геополітичного потенціалу, його актуалізація через певні політичні дії.

У роботі запропоновано алгоритм регіонального геополітичного аналізу, авторське уявлення про об’єкт, предмет, базові категорії, закономірності та парадигми розвитку регіональної геополітики.

Об’єктом регіональної геополітики виступає територія як багатоаспектне явище, яке характеризується в просторово-часовому, структурному і функціональному відношеннях через систему зв’язків виробничої й невиробничої економічних сфер та багатогранні соціальні стосунки.

Предметом регіональної геополітики виступають структурно-змістовні елементи регіону та геополітичні відношення з іншими, а також відносна динамічна єдність всередині регіону (співвідношення й протистояння різних сил та спрямувань: економічних, політичних, соціально-етнічних, релігійно-конфесійних тощо).

Метою виступає утвердження регіону у геополітичному, геостратегічному, економічному відношеннях, котрі певною мірою є похідними від його географічного середовища та його стану, ресурсного потенціалу, природокористування та їх відповідності вимогам етно-соціального становлення й сталого розвитку.

Базовими категоріями, які визначають геополітичні стосунки, є геополітичний простір, геополітичне поле, в складі якого окремо виділяються: перехресне, тотальне та мета-поле, геополітичні опорні пункти.

В сучасних умовах регіональна геополітика спирається на три парадигми: ноосферну, етнонаціональну та архетипичну. Кожна з них має дуже важливе значення для Криму.

У роботі на основі теорії подібності та аналогій запропоновані такі закономірності регіональної геополітики:

- просторово-часової некомутативності геополітичних процесів: зміна місця прояву та послідовності геополітичних подій не можливі без суттєвої втрати якості та результативності цих подій;

- комплементарності компонентів регіональної геополітичної системи: жодна з будь-яких функціональних складових регіональної системи не здатна існувати без інших частин, що її функціонально доповнюють, без втрати певних суттєвих якостей або ж властивостей;

- взаємної конгруентності соціо-етнічних компонентів: функціонально доповнюючи одна другу, відповідні частини соціо-етнічної системи еволюційно чи стрибкоподібно (біфуркаційно) прилаштовуються поміж собою, що здійснюється через виникнення відповідних узгоджень завдяки регуляторним механізмам;

- просторово-часової організації етногенетичного простору регіону: тривале співіснування субетносів на території регіону можливе лише за умов соціо-екологічних систем, де їхні компоненти доповнюють один одного й відповідно припасовані поміж собою;

- внутрішньої динамічної рівноваги регіонального етногенезу: в регіональному етногенезі матеріальні потоки, інформація, а також динамічні якості окремих підсистем (у тому числі й екосистем) в їх ієрархії взаємопов'язані. Будь-яка зміна одного з компонентів регіональної (територіальної) організації викликає відповідні структурно-функціональні якісні й кількісні перетворення, спрямовані на збереження сталого неврівноваженого стану;

- етногенетичної кореляції: в регіональній етногенетичній системі, як і в будь-якому цілісному природно-соціально-економічному утворенні, усі компоненти, що входять до її складу, набувають з часом функціональної відповідності й здатності до коеволуції. Кореляції та їх порушення можуть дестабілізувати систему або ж її зруйнувати.

- падіння природно-ресурсного потенціалу у часі: в рамках одного певного способу природокористування й одного рівня технологій природні системи стають здебільш стійкими, а ресурси менш доступними, через що на їх вилучення використовується все більше засобів та затрат, а відновлення стає проблематичним;

- зниження ефективності природокористування у історичному часі, що є специфічним проявом попереднього закону: з поступом історичного часу на отримання корисних продуктів або властивостей від природи етнос має витратити все більше зусиль.

На основі опрацювання методів економічної і соціальної географії (Голіков, 1986; Пістун, 1997; Топчієв, 1974-1996; Шаблій, 1998-2000) запропоновано систему методів регіонального геополітичного аналізу, що включає три складові:

- просторовий аналіз;

- часовий аналіз;

географічний синтез.

Розділ другий присвячено розробці поняття геополітичного регіону. На основі критичного аналізу й часткового використання наукових положень, викладених у працях В.Дергачова, О.Ковальова, О. Топчієва, В.Шедякова з проблем регіоналістики, структури геопростору та регіонального аналізу, сформульовано поняття геополітичного регіону.

Геополітичний регіон — комплексне самоорганізоване геопросторове утворення, з природно окресленими межами, де на тлі історико-культурних надбань, певних соціо-етнічних стосунків виникає субетнос, що пристосовується саме до таких регіональних умов як у матеріальній сфері (економіка, способи природокористування та т. ін.), так і поза нею (соціальні цінності, пріоритети, традиції тощо). Отже, укладається певний культурно-історичний тип соціо-етногенезу.

Геополітичний регіон, через притаманні йому центрованість, єдність та цілісність у згаданих та інших відношеннях, реально виступає суб'єктом (актором) у стосунках з іншими акторами, що знаходить вияв у регіональній геостратегії.

Визначено атрибути геополітичного регіону: однозв'язність, певна соціально-економічна відособленість, спільна історична доля, актуальна етно-соціальна спільнота, наявність визначеної парадигми регіону (певних архетипів, виражених спрямувань та ставлення до способу існування, системи цінностей та ідеалів, критеріїв якості життя, мовних та національних стосунків тощо).

На рис. 2 показано різні аспекти геополітичного регіону в координатах часу і інтегративності, підкреслюється, що виважена політика через конструктивну геостратегію локалізує ізоляціоністський сепаратизм.

Геополітичний регіон нами розглядається в трьох інтегральних блоках: функціональному, інституційному, територіальному.

Функціональний інтегральний блок визначається географічною позицією, яка формує специфічність регіону і в кінцевому результаті (в поєднанні зі всіма іншими) виражається як геополітичне становище.

Інституційний інтегральний блок представлено інформаційно-правовим простором і системою влади АРК., місцевими органами самоуправління.

Територіальний інтегральний блок включає територію і акваторію, які складаються з континентальної території та оконтуреної її морської акваторії. Особливо важливою є внутрішня структура і організація території: наявність геополітичних центрів різного ієрархічного рівня, вісню розвитку, транспортно-географічних та інших мереж, від яких залежить просторово-функціональний потенціал регіону.

Крим, з погляду на вищесказане, має певні модельні риси, які дають право розглядати його як певну конкретно уособлену ідеальну модель геополітичного регіону.

Крим посідає особливе, ключове гео економічне й геостратегічне місце на стику Середземномор'я, Причорномор'я та Сходу (рис. 3). Таке геополітичне положення надає регіонові певних соціальних та економічних особливостей і вигод у створенні міждержавних фінансово-промислових стосунків, вільних економічних зон, перспективних єврорегіонів та міжнародної екомережі, транспортних коридорів. Ця сукупність можливостей визначає не тільки специфічність і самобутність Кримського регіону, але й спрямовує його до компліментарного розвитку (В. Дергачов).

Розділ третій присвячено регіональним політико-екологічним аспектам сталого розвитку Криму. Викладено основи регіональної екополітики, інвайронментальної економіки та подано огляд можливостей покращення стану навколишнього природного середовища та природних ресурсів. Сформульовано ноосферно-екологічні цілі розвитку, якими враховуються, крім стану матеріальної бази, унікальність природи Криму й органічне поєднання природних та етноісторичних ресурсів, що надають особливої привабливості кримським ландшафтам з погляду їх рекреаційно-туристського використання, а також у аспектах збереження ландшафтного різноманіття й біорізноманіття, пам'яток історії й культури, що могли б стати загальноцивілізаційним надбанням як об'єкти світової спадщини ЮНЕСКО.

Розроблена стратегія сталого розвитку, спрямована на досягнення ноосферних цілей на регіональному рівні. Її опрацьовано на рівнях від загальнометодологічного до конкретнорегіонального й точкового (локального, топологічного). Визначено умови ноосферного розвитку, зокрема, необхідність визначення "осередків сталості" й екологічного каркасу території.

Запропонована економічно обґрунтована багатостороння система збереження, оцінювання, використання й відтворення природно-ресурсного потенціалу регіону з огляду на відповідну спеціалізацію півострова у народногосподарчому комплексі України.

Найсуттєвіші рекомендації щодо становлення економічних засад регіональної геополітики внесено через розробку понятійного апарату інвайронментальної економіки (рис. 4). Її основними положеннями є поняття природного капіталу, диференційної й монопольної ренти від невиробничого використання природних ресурсів (зокрема, земельних) та відповідного механізму відчуження й перерозподілу ренти (через податкову систему та побічні економічні й організаційно-управлінські заходи).

Визначено поняття економічного багатства регіону, що спирається на природний капітал.

Окреслено складові природного капіталу: обґрунтовано, що ціна землі в курортно-рекреаційній зоні Криму не може бути виражена через ренту від рільництва, яка покладена в основу грошової оцінки, бо вона знаходиться у якісно інших умовах природокористування. Внесено пропозиції щодо суттєвої зміни механізму оцінювання земель рекреаційного призначення, що не підлягають продуктивному використанню, шляхом визначення диференційної ренти від невиробничого використання, монопольної, екологічної ренти, обчислення рентного доходу й справляння рентного податку, які могли б стати основними джерелами наповнення бюджету АРК. та України.

Показано доцільність перебудови стратегії землекористування, приватизаційної й інвестиційної політики, зважаючи на вже зазначене використання природної складової у регіональному капіталі. Перехід на такий спосіб визначення природного капіталу та рентний механізм наповнення бюджету вимагають серйозної роботи з географічної оцінки природних ландшафтів та відповідної інвентаризації земель, а також їх покращення, що потребує мобілізації наявних можливостей та підготовки відповідних фахівців.

Запропоновано першочергові напрями збереження ландшафтного й екологічного різноманіття, у тому числі з метою підвищення привабливості природного оточення з боку специфічних форм туризму й екскурсійної справи поза традиційними рекреаційними територіями ПБК. Звертається увага й на необхідність створення сприятливого міжнародного іміджу регіону як ключової території в Україні, котра відповідає національним, світовим та чорноморсько-регіональним пріоритетам відновлення довкілля й сталого розвитку, що має геополітичне значення.

До канви регіональної геополітики включено проекти екорозвитку: нові об'єкти "зеленого" туризму (Велике Таврійське кільце), екополісів (Щебетовка-Курортне), ноосферної просвіти та новітніх напрямків спеціальної освіти (міжнародний центр на базі Таврійського національного університету й Карадазького заповідника); регіонально-екологічних та комплексно-географічних наукових досліджень.

Поряд з цим, визначено гальмуючі фактори щодо ноосферного розвитку: кризові геоекологічні явища, прояви несприятливих ланцюгових реакцій, особливо ж відсутність результативності природоохоронної діяльності й екологічну пасивність населення.

Розроблено алгоритм реалізації природоохоронної політики з використанням економічних, соціокультурних, інституційних та геополітичних важелів.

Розділ четвертий присвячено аналізу проблем трансформації господарського комплексу Криму та прогнозно-управлінським важелям ноосферного розвитку Криму.

Стосовно трансформаційних процесів у роботі наголошується, що в Криму, на відміну від інших регіонів України, перебудова господарського комплексу відбувається не в рамках існуючої спеціалізації, а вимагає кардинальних змін у виборі векторів розвитку.

У зв'язку з цим і на основі аналізу впливу сучасного геополітичного положення та необхідності створення господарського комплексу, який би відповідав ресурсному потенціалу регіону і мав кінцеву мету – постійне підвищення рівня життя населення, в роботі сформульовані нові концептуальні підходи в вирішенні проблем трансформації майбутнього господарського комплексу.

Проаналізована серія з 17 комп'ютерних карт, що відображають стан економіки, соціуму та перспективний розвиток Криму. Усі карти виконано в цифровому вигляді на одній комп'ютерній базі, завдяки чому вони можуть скласти істотну частку карт Електронного атласу Криму.

Вперше складені і захищаються карти "Геополітичний потенціал Криму", "Геостратегічний прогноз" (див. рис. 5, 6). На кожному з цих картографічних творів поєднано різнобічні елементи гетерогенної регіональної геополітичної системи, які лише спільно формують уявлення про нові якості території, істотні в регіонально-геополітичному вимірі. Зміст основних карт доповнюється серіями карт ресурсного і економічного блоків.

Це надає можливості для поглиблення їх спільного аналізу й отримання якісно нових інтегрованих суджень, важливих для прийняття управлінських рішень.

Обґрунтовано, що в перспективі Крим в господарському комплексі України повинен виступати як високорозвинений курортно-рекреаційний і торгово-фінансовий центр міжнародного значення з унікальним морегосподарським комплексом, інтенсивним сільським господарством, забезпечений сучасною інфраструктурою як торгово-транспортно-транзитна територія.

Перетворення Криму в таку територію - це новий фактор незалежного довготривалого економічного розвитку. При цьому стратегічно важливо припинити "стихийне" розкрадання неоцінюваного природно-культурного потенціалу Криму (земля,

берегова зона, рекреаційно-курортна і колишня військова власність). Для цього потрібна нова схема розмежування повноважень Центру і місцевих органів влади в питаннях приватизації, оцінки унікальних природних ресурсів, що не зустрічаються поза Кримом, і використання коштів – надходжень від приватизації і продажу землі, майна тощо в інтересах відтворення довкілля і соціально-економічного прогресу. Складні перетворення економічного механізму та інші засади природокористування не стануть популярними, якщо мешканці Криму не відчують і не сприймуть їх безпосередньо. Перш за все – економічні важелі. Частина рентних прибутків і інших надходжень до бюджету повинна повертатися в соціальну сферу. Це стало б поштовхом до народного руху у напрямку подальших перетворень. Не є нормальним те, що люди, котрі живуть у найбагатшому за своїми можливостями регіоні, цього реально не відчують.

“Народна політика” має нарешті привести до формування відкритого демократичного суспільства. Авторів зрозумілі такі кроки у цьому напрямку: участь громад у підготовці й обговоренні рішень, визначенні пріоритетів, у розподілі бюджетних коштів і соціальної підтримки.

Отже, геополітична стратегія повинна полягати в тому, щоб Крим утвердився як один з пріоритетних і особливих об'єктів української регіональної економічної політики.

ВИСНОВКИ

У виконаному дослідженні в теоретичному і практичному плані запропоновано нове розв'язання наукового завдання стосовно проблем розвитку регіонів, що базуються на обґрунтуванні запропонованого нового географічного напрямку – регіональної геополітики.

Регіональна геополітика розуміється як сфера знань, що спрямована на виявлення регіонів як цілісних природно-господарсько-соціальних структур, в яких досліджуються історичні, етно-історичні, політичні та інші аспекти розвитку.

Регіональна геополітика розглядається як протипага традиційному розумінню геополітики як “геополітики сили”. Регіональна геополітика – це геополітика прогресу, що опирається на виваженому використанні інтегрального потенціалу території з метою вирішення стратегії її розвитку на принципах еколого-економічної збалансованості.

В основі дослідження лежать опрацьовані автором закономірності та наслідки їх прояву. Це такі закономірності:

- просторово-часової некомутативності геополітичних процесів;
- комплементарності компонентів регіональної геополітичної системи;
- взаємної конгруентності соціо-етнічних компонентів;
- просторово-часової організації етногенетичного простору регіону;
- внутрішньої динамічної рівноваги регіонального етногенезу;
- падіння природно-ресурсного потенціалу у часі;
- зниження ефективності природокористування в історичному часі.

У процесі здійснення регіонального геополітичного аналізу запропоновано використання таких основних груп методів дослідження:

- просторового аналізу географічних полів;
- почасового аналізу;
- геостратегічного синтезу.

Запропонована система методів апробована при дослідженні перспектив розвитку АРК і дала позитивні результати, що знайшли визнання у владних структурах держави і АРК.

Теоретичні і практичні розробки сприяли обґрунтуванню нового поняття – геополітичний регіон. Він розуміється як певна територія із природно і історично визначеними межами, що вплинули на соціо-етнічні стосунки населення і де існує певний тип природокористування, який визначив характер виробництва і має певні атрибути: історичну спадщину і розвиток, етно-соціальну спільність і соціально-економічну визначеність.

Полігоном, на якому практично здійснена запропонована методика досліджень, вибрано АРК, яка займає ключове положення на стику Середземномор'я, Причорномор'я і є особливим ланцюгом, по якому проходили і проходять різні зв'язки між державами Сходу, Заходу, Півдня і Півночі.

На прикладі цього регіону розглянута мета екорозвитку за умов інвайронментальної економіки і соціального розвитку.

Конструктивний аналіз ноосферно-екологічної мети розвитку, яка враховує унікальність природи Криму, органічне сполучення природних і етно-історичних ресурсів, його ключова позиція в Чорноморському регіоні, багатогранна система збереження, відтворення природно-ресурсного потенціалу на фундаментальних положеннях інвайронментальної економіки, дозволили вибрати напрямки розвитку АРК з урахуванням світового рівня середозахищеності території.

При цьому була виявлена система протиріч при виборі альтернатив природокористування і екополітики, а також в трикутнику “влада-підприємці-населення”, в якому формулюються регіональні пріоритети, система підтримки, або відторгнення рішень.

У роботі сформульовані геостратегічні завдання досягнення в регіоні еколого-соціально-економічного оптимуму за рахунок виявлення галузей і сфер діяльності, які здатні стати “ядрами сталого розвитку” сучасного господарського комплексу.

Теоретичні і методичні розробки дослідження апробовані при підготовці важливих документів стосовно перспектив розвитку АРК, а саме при опрацюванні основних положень Конституції АРК, розмежуванні повноважень між владними органами України і Криму, створенні зони відкритої економіки, моделей розвитку регіону на перспективу, створенні карт “Геополітичного потенціалу Криму” та “Геостратегічного прогнозу”.

ПУБЛІКАЦІЇ ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Проблемы развития и размещения производительных сил Северного Причерноморья. - М.: Мысль, 1974. - 150 с. (8,5). - В соавторстве с Градовым Г. Л.
2. Крым: время надежд и тревог. - Симферополь: 1995. – 380 с. (15,5).
3. Каким быть Крыму в XXI веке? - Симферополь: 1997. – 196 с. (7,5)

Підручники:

4. Экономическая география СНГ и Балтии. Ч. 1. Учебное пособие - Симферополь: 1995. – 4,8 п.л. В соавторстве с Кудрявцевым В.Б., Сажневой Н.М. С. 36, лично – 12 с.
5. Экономическая география СНГ и Балтии. Ч. 2. Учебное пособие - Симферополь: 1995. – 4,8 п.л. В соавторстве с Амельченко М.Р., Кудрявцевым В.Б., Сажневой Н.М. С. 36, лично – 4 с.

6. Экономика и внешние экономические связи Украины: Учебное пособие. - Симферополь: 1995. – С. 98 (6,6 п.л.), лично – 13 с. - В соавторстве с Амельченко М.Р., Кудрявцевым В.Б.

7. Землезнавство: Підручник для вузів. - Київ: Либідь, 2000. – 464 с. (33 п.л.), особисто 60 с. - У співавторстві з Боковим В.О., Черваньовим І.Г.

8. География Крыма: Учебное пособие для школы. – Киев: Либідь, 2001. – 250 с. (25 п.л.), лично - 110 с. - В соавторстве с Багровой Л.А., Боковым В.А.

Статті у наукових виданнях:

9. Основні напрями розвитку територіально-виробничих зв'язків Південного економічного району // Сучасні проблеми географічної науки в Українській РСР. - Київ: Наукова думка, 1966. – С. 105-109. В співавторстві з Твердохлебовим І.Т.

10. Некоторые принципы концепций хозяйственного развития Крыма и их учет в прогнозировании // Проблемы географии Крыма. Материалы конференции, посвященной 25-летию Крымского отдела Географ. общ-ва Союза ССР. - Симферополь: 1971. – С. 94-99.

11. Особенности и современный уровень хозяйственного освоения территории Крыма // Динамика природы и проблемы освоения территории Крыма. - Ленинград: 1974. – С. 46-51.

12. Географические типы освоенности территории Крыма // Динамика природы и проблемы освоения территории Крыма. - Ленинград: 1974. – С. 69-76. С соавторстве с Мартыновой М.Р., Твердохлебовым И.Т.

13. Особенности формирования и развитие промышленных узлов Южного экономического района // Проблемы территориальной организации промышленных районов и узлов СССР. - М.: 1974. – С. 238-247.

14. Современные проблемы и концепция развития Крымской рекреационной системы // Теоретические и прикладные вопросы экономической географии. - М.: 1975. – С. 100-112. В соавторстве с Трушиньшем Я.К.

15. Сучасні та перспективні проблеми економічного розвитку району в умовах науково-технічної революції (на прикладі Південного економічного району) // Проблеми географічної науки в Українській РСР в період науково-технічного прогресу. Матеріали III з'їзду Географічного товариства Української РСР, м. Харків, 31 березня - 2 квітня 1975 р. - Київ: Вища школа, 1976. – С. 253-257.

16. Географические проблемы развития и функционирования сложившихся рекреационных районов // География туризма и отдыха. Тезисы докладов симпозиума Рабочей группы по географии туризма и отдыха Международного Географического Союза. Домбай. - М.: 1976. – С. 33-36. В соавторстве с Багровой Л.А., Подгородецким П.Д., Твердохлебовым И.Т., Трушиньшем Я.К.

17. Вопросы развития и перспективного использования рекреационных ресурсов Крыма // Проблемы экономики моря. Тематический сборник научных трудов, вып. 5.- Одесса: 1976. - С. 79-85. В соавторстве с Трушиньшем Я.К.

18. Рекреационные ресурсы: подход к анализу понятия и его сущность // Известия АН СССР, сер. географ., 1977, N 2. – С. 5-12. – В соавторстве с Багровой Л.А., Преображенским В.С.

19. Теоретические аспекты географического изучения влияния территориального разделения труда на хозяйство региона // Проблемы теоретической географии. - Ленинград: 1978. – С. 99-104.

20. Тенденции развития индустрии отдыха (на примере рекреационной системы Крыма) // Вопросы географии, сб. 112. Размещение хозяйства и научно-техническая революция. - М.: Мысль, 1979. – С. 87-96.

21. Рекреационная география, ее состояние и перспективы //Социально-экономические и географические аспекты исследования территориальных рекреационных систем. - М.: 1980. – С. 4-16. В соавторстве с Преображенским В.С. и др.

22. Рекреационна система Криму: деякі проблеми управління //Вісник Академії наук Української РСР, N II. - Киев: Наукова думка, 1983. – С. 70-77. У співавторстві з Беляєвим В.І., Трушиньшем Я.К.

23. Стратегия курортного освоения Крыма и пути рационального использования его рекреационных ресурсов //Современное состояние и пути оптимального использования курортных и рекреационных ресурсов Крыма. Материалы выездной сессии Научного Совета АН СССР по проблемам биосферы. - Киев: Наукова думка, 1984. – С. 24-34. В соавторстве с Сиротой Г.А., Нелепо Б.А., Трушиньшем Я.К.

24. Политическая экология - новое направление в географии // Проблемы экологии и рекреации Азово-Черноморского региона. Материалы Международной региональной конференции (Симферополь, 1994). - Симферополь: Таврида, 1995. – С. 5-9.

25. Новые подходы к использованию рекреационного потенциала Крыма //Проблемы экологии и рекреации Азово-Черноморского региона. Материалы Международной региональной конференции (Симферополь, 1994). - Симферополь: Таврида, 1995. – С. 212-218. В соавторстве с Багровой Л.А.

26. Актуальные проблемы природопользования и экологической политики в Крыму //Ученые записки Симферопольского государственного университета, N 1 (40). - Симферополь: 1995. – С. 33-40. В соавторстве с Боковым В.А.

27. Политическая экология - новое направление в науке //Природа, N1. - Симферополь: 1996. – С. 2-3.

28. Экологическое образование и идеология //Экологическое образование и его роль в обеспечении устойчивого развития Крыма. Мат-лы научно-практической конференции. Ч. II. Симферополь, 9-11 октября 1996 г. - Симферополь: 1996. – С. 5-8.

29. Экологическая идеология - идеология XXI столетия //Вопросы развития Крыма. Научно-практический дискуссионно-аналитический сборник. Вып. 4. - Симферополь: Таврия, 1997. – С. 74-77.

30. Принципы концепции рекреационного развития Крыма //Український географічний журнал, N 1, 1997. – С. 29-34.

31. "Стійкий розвиток регіонів басейну Чорного моря//Український географічний журнал, N 1, 1997. – У співавторстві з Горленко І.О., Волошиним В.В., Руденко Л.Г.

32. Проблема Криму //Верховна Рада України дванадцятого скликання, 1990-1994 роки. – Київ: 1998. – С. 493-498.

33. Политико-правовые аспекты становления Автономной Республики Крым. //Культура народов Причерноморья. – Симферополь: 1998, № 4. – С. 245-250.

34. Проблеми Криму та шляхі їх вирішення //Культура народів Причерномор'я. – Симферополь: 1998, № 5. - С.475-478

35. Регионализм – объективная тенденция развития человеческой цивилизации //Культура народов Причерноморья. – Симферополь: № 5,1999. – С. 273-275.

36. Экологическое мышление – идеология XXI столетия //Мат-лы Крымского международного семинара “Космическая экология и ноосфера”. – Партенит: 1999. – С. 96-98.

37. Геополитическая и социально-экономическая стратегия развития Крыма //Ученые записки Таврического национального университета, 2000, № 13 (52). Т. 1. – С. 107-111.

38. Геополітична і соціально-економічна стратегія розвитку Криму //Матер-ли з'їзду Українського Географічного товариства. – Луцьк: 2000. С. 20-22.

39. Геополитизация и адаптация к рыночным условиям – важнейшие направления географических исследований /Культура народов Причерноморья. – Симферополь: 2000, № 15. – С. 9-11.

40. Вернадский, ноосферология, геополитика //Культура народов Причерноморья. – Симферополь: 2001, № 17. – С. 9-11.
41. Региональная геополитика: геоисторический анализ и синтез региона. //Культура народов Причерноморья. – Симферополь: 2001, № 18, т. 1. – С. 12-16.
42. Концептуальные основы создания электронного атласа Крыма. //Культура народов Причерноморья. – Симферополь: 2001, № 20. - С. 11-12. В соавторстве с Боковым В.А.
43. Природный капитал – основа региональной экономики //Культура народов Причерноморья. - Симферополь: 2001, № 21. – С. 235-237.
44. В.И.Вернадский: ноосферология и геополитика //Ноосфера, 2001, № 11. – С. 8-9.

АНОТАЦІЯ

Багров Н.В. Регіональна геополітика (на прикладі Криму).- Рукопис.

Дисертація на здобуття вченого ступеня доктора географічних наук зі спеціальності 11.00.02 - економічна і соціальна географія. Київський національний університет імені Тараса Шевченка.- Київ, 2001.

Дисертація присвячена новому науковому напрямку географії - регіональній геополітиці. На основі наукового узагальнення тривалого досвіду державної і суспільної діяльності автора і критичного аналізу світової літератури розкрито географічний зміст геополітичних проблем. Сформульовані основні методологічні атрибути нового наукового напрямку: об'єкт, предмет, мета, категоріальний апарат. Показано міждисциплінарність геополітичних проблем.

Встановлені і сформульовані 8 системних регіонально-геополітичних закономірностей: просторово-часової некомутативності геополітичних процесів, комплементарності компонентів регіональної геосистеми, взаємної конгруентності соціо-етнічних частин, просторово-часової організації етногенетичного простору регіону, внутрішньої динамічної рівноваги регіонального етногенезу, етногенетичної кореляції, падіння природно-ресурсного потенціалу у часі, зниження ефективності природокористування в історичному часі.

Розроблено базисні категорії регіональної геополітики. Запропонована система методів регіонального геополітичного аналізу, авторська методика визначення природного капіталу, диференціальної і монопольної рент, які формуються на його базі. На цій основі показано місце природної складової в національному багатстві АРК і України, а також можливість рентного наповнення бюджету АРК. Сформульовані основні положення ноосферно-екологічного розвитку регіону (в тому числі - у зв'язку з його рекреаційно- туристською спеціалізацією) та досягнення в регіоні еколого-соціально-економічного оптимуму.

Уперше на конкретному-регіональному рівні розглянуто уявлення про соціо-етногенетичний процес, його співвіднесеність з політичними і економічними процесами, репатріацією раніше депортованих народів і становленням ринкових відносин, з використанням конкретних критеріїв і моделей, адекватних складності цієї проблеми в Криму.

Визначено галузі і сфери діяльності, які можуть бути в перспективі базовими, вказано на нові концептуальні підходи в структурній перебудові господарського комплексу АРК.

Виявлені переваги і потенціали прикордонно-приморського положення регіону, можливості трансграничної співпраці, офшорного бізнесу, формування транспортних коридорів, на основі комплементарних відносин з Росією, країнами Чорноморської Економічної Співдружності.

Запропоновано концепцію і зміст карт геополітичного потенціалу і геостратегічного прогнозу.

Ілюстрацій 44, з них карт 17; таблиць 7.

Ключові слова: акціонерний, архетип, базовий, географія, геополітика, геополітичний, інфраструктура, капітал, критичний, менталітет, монопольна, ноосфера, природний, регіон, регіоналізація, регіональна, рекреація, рента, система, соціальна, соціо-етнічний, вартість, структура, екологічний, економічний, етнос.

АННОТАЦІЯ

Багров Н.В. Региональная геополитика (на примере Крыма).- Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора географических наук по специальности 11.00.02 – экономическая и социальная география. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко.- Киев, 2001.

Диссертация посвящена новому научному направлению географии – региональной геополитике. На основе научного обобщения длительного опыта государственной и общественной деятельности автора и критического анализа мировой литературы показано географическое содержание геополитических проблем. Сформулированы основные методологические атрибуты нового научного направления: объект, предмет, цель, категориальный аппарат. Показана междисциплинарность геополитических проблем.

Установлены и сформулированы 8 системных регионально-геополитических закономерностей: пространственно-временной некоммутативности геополитических процессов, комплементарности компонент региональной геосистемы, взаимной конгруэнтности социо-этнических частей, пространственно-временной организации этногенетического пространства региона, внутреннего динамического равновесия регионального этногенеза, этногенетической корреляции, падения природно-ресурсного потенциала во времени, снижения эффективности природопользования в историческом времени.

Разработаны базисные категории региональной геополитики. Предложена система методов регионального геополитического анализа, авторская методика определения природного капитала, формируемых на его базе дифференциальной и монопольной рент. На этом основании показано место природной составляющей в национальном богатстве АРК и Украины, а также возможность рентного наполнения бюджета АРК. Сформулированы основные положения ноосферно-экологического развития региона, в том числе в связи с его рекреационно-туристской специализацией, достижения в регионе эколого-социально-экономического оптимума.

Впервые на конкретно-региональном уровне рассмотрены представления о социо-этногенетическом процессе, его соотнесении с политическими и экономическими процессами, репатриацией ранее депортированных народов и становлением рыночных отношений, с использованием конкретных критериев и моделей, адекватных сложности этой проблемы в Крыму.

Выявлены отрасли и сферы деятельности, которые могут быть в перспективе базовыми, определены новые концептуальные подходы в структурной перестройке хозяйственного комплекса АРК.

Выявлены преимущества и потенциалы пригранично-приморского положения региона, возможности трансграничного сотрудничества, оффшорного бизнеса, формирования транспортных коридоров, на основе комплементарных отношений с Россией, странами Черноморского Экономического Содружества.

Предложены концепция и содержание карт геополитического потенциала и геостратегического прогноза.

Иллюстраций 44, из них карт 17; таблиц 7.

Ключевые слова: акционерный, архетип, базовый, география, геополитика, геополитический, инфраструктура, капитал, критический, менталитет, монополия, ноосфера, природный, регион, регионализация, региональная, рекреация, рента, система, социальная, социо-этнический, стоимость, структура, экологический, экономическая, этнос.

SUMMARY

Bagrov N.V. Regional Geopolicy (on the example of the Crimea). – Manuscript.

Thesis submitted for a Doctor's Degree of Geographical Sciences, speciality 11.00.02 – Economic and Social Geography.- Kiev National Taras Shevchenko University.- Kiev, 2001.

The thesis is dedicated to the new scientific trend of Geography – Regional Geopolicy. On the basis of scientific generalization of the long experience of the state and social activity of the author and critical analysis of the world literature the geographical contents of geopolitical problems is demonstrated. The main methodological attributes of the new scientific trend were formulated, such as: object, subject, aim, categorial apparatus. The interdisciplinary nature of geopolitical problems is demonstrated.

There were established and formulated 8 systematic regional geopolitical laws: space temporal non –commutative geopolitical processes, complementary component of regional geosystem, mutual congruency of socio-ethnic parts, space-temporal organization of ethnogenetic space of the region, inner dynamic balance of regional ethnogenesis, ethnogenetical correlation, decline of the potential of the natural resources with time, decrease of effectiveness of use of nature in the historical time.

The basic concepts of the regional geopolicy have been worked out. The system of methods of regional geopolitical analysis is suggested as well as the author's methodology of definition of the natural capital which is the basis for formation of differential and monopoly rents. On this ground the position of the natural component in the national wealth of Autonomous Republic of Crimea (ARC) and Ukraine is presented, as well as rent budget filling of ARC. Main issues of ecodevelopment of the region because of its recreational tourist specialization and the achieving of eco-socio- economical optimum are suggested.

The notions of the socio – ethnogenetical process are viewed for the first time on the concrete regional level, its correlation with the political and economic tendencies, repatriation of former deported peoples and establishment of the market relations, with implementation of concrete criteria and models, adequate to the urgency of this problem in the Crimea.

The branches and spheres of activity, which could become basic in the perspective have been revealed. New conceptual approaches to the structural reconstruction of the ARC industrial complex have been notified.

Advantages and potentials of borderline - seaside location of the region are highlighted alongside with the opportunities of transborder cooperation, offshore business, formation of traffic corridors on the basis of complementary relationship with Russia and other countries of the Black Sea Economic Commonwealth.

The concept and content of maps of geopolitical potential and geostrategic forecast are put forward.

There are 44 illustrations, including 17 maps and 7 charts.

Key words: joint – stock, archetype, basic, geography, geopolicy, geopolitical, infrastructure, capital, critical, mentality, monopoly, noosphere, natural, region, regionalization, regional, recreation, rent, system, social, socio – ethnic, value, structure, ecological, economic, ethnos.

Підписано до друку 22.10.2001 р. Формат 60x90/16. Папір типографський. Офсетний друк.
Умовн. друк. арк. 1. Тираж 100 прим. Замовлення № 775

Інформаційно-видавничий відділ
Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського
95007, м. Сімферополь, вул. Ялтинська, 4.